

ks. Zbigniew Rostkowski
(Drohiczyn)

„Huta Szklana Galicyń” w powiecie węgrowskim w latach 1840-1878

Wstęp

Pod koniec pierwszej połowy XIX wieku na terenie powiatu węgrowskiego nie istniał żaden większy zakład przemysłowy¹. Dopiero z chwilą przybycia do Starej Wsi księcia Sergiusza Golicyna h. Golicyn (1803-1868) i wybudowania przez niego huty szkła w borach starowiejskich można dostrzec pewien rozwój gospodarczo-społeczny tego regionu. Książę Sergiusz Golicyn stał się dziedzicem dóbr starowiejskich poprzez związek małżeński, który zawarł 30 października 1836 roku z Marią Ewą hr. Jezierską (1819-1882), dziedziczką Garbowa w powiecie lubartowskim, w guberni lubelskiej². Jej ojciec Jan Nepomucen hr. Jezierski (1786-1858), poseł na Sejm, członek Rady Stanu (1831-1849), w niecałe trzy lata później tj. 10 sierpnia 1839 roku nabył od spadkobierców Józefa Kajetana hr. Ossolińskiego (ur. ok. 1758-1834) dużą część jego majątku, ofiarowując część z nich swojej młodszej córce jako posag ślubny³. Książę ze swej strony wniósł olbrzymi kapitał, który otrzymał z tytułu rozległych majątności pozostawionych w rodowych dobrach Zubrówka (Żubrówka), w powiecie bałaszowskim, w guberni saratowskiej.

Nie znamy dokładnie motywów, które stały u podstaw fundacji huty szkła w Golicynowie (1840-1842), a także wielu innych inicjatyw gospodarczo-społecznych, jakie możemy dostrzec od początku 1840 roku. Nie ulega jednak wąt-

¹ A. Kołodziejczyk, *Węgrów i okolice w latach 1864-1914*, [w] *Węgrów. Dzieje miasta i okolic w latach 1441-1944*, red. A. Kołodziejczyk, A. Swat, Węgrów 1991, s. 184; J. Choraży, *Galicyń*, [w] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (dalej: SGKP), t. II, red. F. Sulimierski i in. Warszawa 1881, s. 656; Z. Rostkowski, *Kalendarium parafii i kościoła w Starej Wsi*, Białystok 2001, s. 62.

² Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Urząd Stanu Cywilnego Garbów (dalej: USCG), Księga Małżeństw parafii Garbów 1836, s. 129 (nr aktu 59). Rosyjski Słownik Biograficzny niesłusznie podaje, iż książę S. Golicyn poślubił Marię Jezierską w 1837 roku. Zob. E. Александрович, *Голицын, князь Сергей Григорьевич*, [w] *Русский Биографический Словарь*, t. V, Москва 1997, s. 194.

³ Archiwum Państwowe w Siedlcach (dalej: APS), Hipoteka w Węgrowie (dalej: HW), sygn. 393, Dział Umów, Dobra ziemskie Starawieś 1839-1874, s. 1-2.

pliwości, ze jego postać oraz dzieła z nim związane (restauracja pałacu, budowa gorzelni, oranżerii, stawów rybnych, kościoła, rozwój osadnictwa, itd.) - w dziejach zachodniego Podlasia – zajmują ważne miejsce i zasługują na naszą uwagę.

W niniejszym opracowaniu przedstawimy – na podstawie dostępnych materiałów – zagadnienia związane z: lokalizacją i budową huty szkła w Golicynowie (1), organizacją zakładu (2), jego pracownikami (3), zakresem i wielkością produkcji (4), a także drogami eksportu (5).

1. Lokalizacja i budowa huty

Pierwszym wielkim przedsięwzięciem gospodarczym księcia Sergiusza Golicyna w jego dobrach starowiejskich była budowa huty i uruchomienie produkcji szkła.

Huta Szklana Golicynów, w nazwie której zostało zawarte nazwisko jej założyciela, została ulokowana w północno-zachodniej części dóbr starowiejskich, w odległości ok. 3 km od *gościńca gdańskiego* (Węgrów – Łochów). Jej współrzędne geograficzne wynosiły: 146 m. ponad poziomem morza; 52°30' szerokości i 21°53' długości geograficznej. Nowy zakład został postawiony przy drodze prowadzącej z Węgrowa przez Tończę do Stoczka, czyli przy tzw. *trakcie węgrowskim*. Jego teren obejmował 75 mórg i 12 pretów kwadratowych miary nowopolskiej⁴. Dokładne położenie zakładu podaje zachowany „*Opis graniczny gruntów p. n. <Huta Golicynów> wyłączonych z dóbr Stara Wieś*” z 1920 roku: „*Dawnej już z dóbr Stara Wieś wyłączona, od zabudowań folwarcznych na Tończy około pięciu wiorst odległa, względem gruntów macierzystych ku zachodowi, ponad traktem z Tończy do Stoczka leżąca, przedstawia dawna Huta Szklana, typ: Huta Golicynów dwie, dość foremne, nierówne, dające się skupić, bo jedynie traktem wzdłuż względem siebie przedzielone części, oraz trzecią, oddzielną przypominającą konturem, wskutek wielkiej rozpięchłości swojej, jednoramiennego stracha na wróble, o trakt, nikłą podstawą wspartego*”⁵. Nowa huta szkła została więc ulokowana na trzech działkach: pierwsza była wysunięta w stronę dóbr Stara Wieś i przez trakt graniczyła z *Dworszczyzną Golicynów*; pozostałe dwie działki leżały po obu stronach traktu węgrowskiego, na pograniczu gruntów nowo powstających osiedli Grygrów i Żulin.

Za takim umiejscowieniem zakładu przemówiły wówczas następujące racje: bliskość *gościńca gdańskiego* (Węgrów – Łochów) oraz *traktu węgrowskiego* (Węgrów – Tończa – Stoczek), rozwijające się osadnictwo na skraju borów starowiejskich na przełomie XVIII i XIX wieku (Majdan – ok. 1787 r., Kalaty – ok. 1797, Anielin – ok. 1828 r.)⁶. Duże znaczenie miały też okoliczne lasy i podmokłe łąki w stronę Kałęczyna, skąd można było z dużą łatwością pozyskiwać drewno i

⁴ APS, HW sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej 393, Stara Wieś (1840-1893), t. I, Litt. A.

⁵ Tamże, Litt. N 5.

⁶ Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie (dalej: ADD), Zespół Akt Parafii Stara Wieś (dalej: ZAPSW), sygn. I/B/2, Księga chrztów parafii Stara Wieś 1781-1805, s. 14. 106^v. 130; ADD, ZAPSW, sygn. I/M/2, Akta małżeństw parafii Stara Wieś 1825-1856, s. 9.

torf niezbędne wówczas do produkcji szkła. Potwierdza to *Kalendarz Polski Ilustrowany z 1866 r.* Jana Jaworskiego, według którego huta szkła w Golicynowie w 1864 roku była zaliczana do 39 hut leśnych istniejących w Królestwie Polskim, związanych ściśle z lasami i z osadami wiejskimi⁷.

Za powyższą lokalizacją zakładu przemawiało również istnienie własnej cegielni, skąd można było z łatwością pozyskiwać piasek i glinę. Od dawnych czasów dworska cegielnia leżała na północ od *traktu węgrowskiego*, pomiędzy Tończą a Majdanem, w pobliżu wsi Tończa (dziś *Janówki*)⁸. W dokumentach ziemskich jej teren wynoszący około jednej morgi był określany jako: *Stara Cegielnia*.⁹ Powierzchnia Starej Cegielni razem z otaczającym gruntem zwanym *Kiersz* wynosiła 4 morgi i 225 prętów (sam *Kiersz* liczył 3 morgi i 226 prętów). Z opisu *Inwentarza Fundi instructi probostwa węgrowskiego z 1840 roku* wynika, że znajdowała się ona w okolicach wsi Majdan, na wprost plebańskiego pola zwanego *Zwierzyńcem*, w stronę łąk należących do wsi Kałęczyn.¹⁰ W pobliżu tychże łąk znajdowały się piece zwane wówczas *kopcami*.¹¹ Dokładną lokalizację cegielni podaje również *Protokół opisanie granic gruntu pod nazwą Stara Cegielnia* sporządzony z 6 sierpnia 1921 roku przez geometrę I klasy Jana Lehmana.¹² Podaje on między innymi, że wspomniana cegielnia: „zawiera ogólnej przestrzeni 2 morgi 272 pręty, stanowi jedną figurę i graniczy na północo zachód i wschód z kolonją Janówek do wsi Tończa należącą a na południo wschód i południo zachód z kolonią Uwłoczek do tej że wsi Tończa należącą.”¹³ Granice cegielni, o której wspomina w 1890 roku *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, zostały utrwalone w naturze trzema kopcami.¹⁴

Kolejnym ważnym argumentem za umiejscowieniem huty szkła w środku borów starowiejskich było istnienie w okolicy wsi Majdan „fabryki” popiołu drzewnego. Należy bowiem pamiętać, że popiół drzewny (przerabiany na potaż) był niezbędny do produkcji szkła, zwłaszcza okiennego¹⁵. Istnienie „fabryki” popiołu w środku lasów pomiędzy Starą Wsią a Stoczkiem należy wiązać z powstaniem osady

⁷ A. Dobrzański, *Polskie szklarstwo w drugiej połowie XIX wieku*, „Szkło i Ceramika” 17 (1966), s. 260-261.

⁸ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/5, Księga chrztów parafii Stara Wieś z lat 1815-1839, zapis z dn. 30. 01. 1817 r.; tamże, sygn. I/D/1, Księga zmarłych parafii Stara Wieś z lat 1786-1830, s. 70. Druga cegielnia znajdowała się w majątku paplińskim w pobliżu Kalinowca (na północ) - zob. ADD, ZAPSW, sygn. I/D/1, Księga zmarłych parafii Stara Wieś z lat 1786-1830, s. 251.

⁹ Taką nazwę przytacza Rejestr pomiarowy Dóbr Starowiejskich położonych w Guberni Lubelskiej 1853 r. i 1866 r. - zob. APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 6 Ł.

¹⁰ ADD, Zespół Akt Dziekana Węgrowskiego (dalej: ZADzW), sygn. II/3, Inwentarz kościoła parafialnego w Węgrowie 1840-1849, s. 20”; Z. Rostkowski, dz. cyt., s. 55.

¹¹ ADD, ZADzW, sygn. II/3, s. 21.

¹² APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, nr 8.

¹³ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, nr 8.

¹⁴ B. Chlebowski, *Stara Wieś*, SGKP, t. XI, s. 227. W tym miejscu warto dodać, że druga cegielnia leżała w majątku paplińskim, na północ od wsi Kalinowiec, przy drodze do Żulina i Kalat.

¹⁵ Z. Tabaka, *Huty szklane w Ordynacji Zamojskiej w I poł. XIX w.*, „Roczniki Naukowo-Dydaktyczne WSP w Krakowie” 14 (1962), s. 144; ADD, ZAPSW, sygn. I/B/3, Księga chrztów parafii Stara Wieś z lat 1798-1808, s. 79.

Majdan. Rozwój kolonizacji i coraz większa eksploatacja Puszczy Kamienieckiej sprawiły, że w II połowie XVIII wieku pojawiła się kolejna osada zajmująca się przeróbką zasobów leśnych. Już w 1798 roku spotykamy w starowiejskich księgach metrykalnych wzmiankę mówiącą, że niejaki Jakub pełnił wówczas funkcję pisarza w wytwórni popiołu (*fabrica cinerum*) we wsi Majdan¹⁶.

Tutaj też należy wspomnieć o miejscowej smolarni, która zajmowała się produkcją smoły i związanych z tym produktów. Jej ostatnim dzierżawcą w okresie rządów książąt Golicynów, o czym świadczy umowa zawarta 25 lipca 1876 roku (do 1 września 1879 r.), był Dawid Makowski.¹⁷

Huta Szklana Golicynów została wybudowana w latach 1840-1842. Należy przypuszczać, że część prac projektowych i budowlanych mógł nadzorować warszawski architekt Ludwik Franciszek Martini (1818-1895), który w latach 1841-1843 pełnił funkcję głównego budowniczego (*architekta*) w dobrach starowiejskich¹⁸. W czasie budowy huty książę miał do dyspozycji między innymi rzemieślników pracujących wówczas w dobrach starowiejskich: stolarzy¹⁹ - Antoniego Cieckiewicza ze Starej Wsi (ur. 1792), Antoniego Dziemianowskiego ze Starej Wsi (ur. 1794), Tomasza Dziuka ze Starej Wsi (ur. 1804), Franciszka Hakiela z Golicynowa (ur. 1823), Franciszka Homana ze Starej Wsi (ur. 1794), Jana Murawskiego, s. Walentego ze Starej Wsi (ur. 1809); cieśli²⁰ - Jana Domańskiego z Majdanu (ur. 1782), Jana Kalinowskiego z Tończy (ur. 1815); zduna²¹ - Antoniego Chudona z

¹⁶ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/3, Księga chrztów parafii Stara Wieś z lat 1798-1808, s. 79.

¹⁷ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 5 U.

¹⁸ Ludwik Franciszek Martini urodził się w Warszawie w 1818 roku. Studia z zakresu architektury odbył w Paryżu, u słynnego architekta, konserwatora i historyka architektury Eugenia Emanuela Viollet-le-Duca (1814-1879). Interesował się także architekturą średniowieczną, pisząc między innymi na ten temat rozprawę naukową i wykonując w 1863 roku model kościoła z XIII w. - w stylu średniowiecznym. Około 1840 r. zawarł sakramentalny związek małżeński z Kazimierą Kierglewicz, h. Topór, urodzoną ok. 1818 roku. Po zakończeniu przebudowy starowiejskiego pałacu wyjechał do Turcji, by pracować w Dolma Bagdze nad Bosforem k. Konstantynopola przy ozdabianiu pałacu sultana Medżyda I (1823-1861) - pod kierunkiem swego mistrza Eugenia Emanuela Viollet-le-Duca. Około 1859 roku wrócił do Warszawy. W latach siedemdziesiątych kierował wystrojem nowo wybudowanego kościoła w Starej Wsi. Zmarł w Warszawie 21 października 1895 roku, przeżywszy 77 lat (zob.: ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś z lat 1838-1843, s. 23, 105, 123, 176-177; tamże, sygn. I/B/8, Księga chrztów parafii Stara Wieś z lat 1840-1858, s. 13^v; tamże, sygn. V/Fr/2, Księga posiedzeń Bractwa Różańca Świętego w parafii Stara Wieś 1826-1906, s. 18; „Gazeta Warszawska” (dalej: GW), 57 (1863) nr 11, s. 1; GW, 122 (1895) nr 281, (nekrolog); St. Łoza, *Martini Ludwik Franciszek*, [w] *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954, s. 194.

¹⁹ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/9, Akta cywilno-kościelne urodzeń i chrztów w parafii Stara Wieś 1843-1845, s. 102. Franciszek Hakiel urodził się w Czechach (Leitenmoric). Dnia 05. 08. 1844 r. poślubił w Starej wsi Karolinę Popiel (ur. 1823), urodzoną w Hucie Dąbrowa, w guberni mazowieckiej - tamże, sygn. I/M/4, Akta cywilno-kościelne zaślubionych w parafii Stara Wieś 1842-1849, s. 6, 8, 55, 100; tamże, sygn. I/M/3, Akta cywilno-kościelne ślubów małżeńskich w parafii Stara Wieś z lat 1827-1842, s. 175; tamże, sygn. I/B/7, s. 70, 90, 115, 129, 155; tamże, sygn. I/B/10, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii filialnej starowiejskiej 1846-1861, s. 14, 122, 324, 358.

²⁰ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, 1843, s. 125; tamże, sygn. I/B/9, Akta cywilno-kościelne urodzeń i chrztów w parafii Stara Wieś 1843-1845, s. 99, 363.

²¹ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 127.

Majdanu (ur. 1800), murarzy²² – Piotra Maruszewskiego ze Starej Wsi (ur. 1808), Wawrzyńca Olesiewicza ze Starej Wsi, Jana Stefańskiego ze Starej Wsi (ur. 1800), Józefa Sterzyńskiego ze Starej Wsi (ur. 1794), Jana Strąka z Borzych (ur. 1814), a także kowali²³ – Franciszka Tedakowskiego z Tończy (ur. 1814), Grzegorza Wikięła z Tończy (ur. 1821), Kacpra Wikięła z Borzych (ur. 1812), Franciszka Źmudzkiego z Majdanu (ur. 1815). Na podstawie dostępnych materiałów możemy stwierdzić, że budowa nowego zakładu została zakończoną jesienią 1942 roku.

2. Organizacja zakładu

Produkcja szkła w *Hucie Szklanej Golicynów* – jak to wynika z materiałów archiwalnych - została uruchomiona jesienią 1842 roku. Według zamysłu właścicieli huty, bezpośrednio kierownictwo mieli sprawować dzierżawcy zakładu.

W dniu 7 listopada 1842 roku księżna Maria Golicyn razem z mężem księciem Sergiuszem zawarli kontrakt na *dzierżawę nowo założonej huty w dobrach tych Golicynów* z Józefem Knaute, przedsiębiorcą zamieszkałym w Parysowie, w okręgu garwolińskim, w powiecie lubartowskim²⁴. Według umowy książę wydzierżawił hutę na okres 24 lat, za czynsz w wysokości 18000 złotych polskich (2700 rs. - rubli srebrnych), wypłacanych w półrocznych ratach²⁵. Kontrakt miał obowiązywać od 1 stycznia następnego roku aż do 31 listopada 1867 roku²⁶.

Treść zawartej umowy dostarcza wiele szczegółów na temat produkcji i pochodzenia potrzebnych surowców. Właściciele huty – zgodnie z podpisanym porozumieniem - pozwalali dzierżawcy na: posiadanie dwóch pieców hutniczych, maszyn parowych do szlifowania szkła, młyna, stępów (przyrządy do tłuczenia piasku) oraz na korzystanie z drewna do wypalania i produkcji popiołów. Dzierżawca mógł ponadto korzystać z: pastwisk między Borzycami a drogą do Majdanu (dla fabrykantów), lasów (opał, wypalanie szkła, narzędzia, kora z dębiny), a także żwirowni i gruntów, skąd można było pozyskiwać kamienie, glinę i piasek do produkcji szkła. W zawartej umowie zostało jednocześnie zaznaczone, że nowy zakład został ubezpieczony w tzw. *fajerkasie*²⁷.

W pierwszych latach istnienia nowy zakład był stopniowo rozbudowywany i unowocześniany. Idąc z pomocą swemu dzierżawcy, księżna Maria w dniu 3 lipca 1844 roku zaciągnęła pożyczkę w wysokości 1800 rs. Pieniądze te zostały przeznaczone: „na zakupienie maszyny parowej od Piotra Steinkellera do nowo założonej huty”²⁸. Wynika więc z tego, że druga maszyna parowa stanęła w hucie w drugiej połowie 1844 roku. Została ona wyprodukowana w zakładach znanego warszaw-

²² ADD, ZAPSW, sygn. I/B/10, s. 53, 184, 589; tamże, sygn. I/B/7, s. 79.

²³ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 70, 77, 93, 124, 127; tamże, sygn. I/B/9, s. 74, 93, 125, 127, 140.

²⁴ APS, HW, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 18^v; APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. L.

²⁵ Kontrakt został oficjalnie zapisany 14 września 1842 roku w Wydziale Hipotecznym Trybunału Cywilnego Guberni Podlaskiej - zob. APS, HW, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 18^v, 63.

²⁶ APS, HW, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 18^v; APS, HW, sygn. 393, Dział Umów, s. 63-65.

²⁷ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. L.

²⁸ W 1893 r. zakład posiadał maszynę parową o sile 4 KM – APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. L. W 1893 r. zakład posiadał maszynę parową o sile 4 KM.

skiego przemysłowca i ówczesnego finansisty - Piotra Antoniego Steinkellera (1799-1854), przypuszczalnie w Żarkach k. Będzina (1834), gdzie znajdowała się jego fabryka maszyn górniczo-hutniczych²⁹. Kolejne maszyny hutnicze zakupił sam książę Sergiusz Golicyn w dniu 12 września 1844 roku na kwotę w wysokości 2500 rs.³⁰

Jednak po trzech latach dzierżawy pojawiły się nieporozumienia pomiędzy właścicielami huty a Józefem Knaute. Dzierżawca bowiem, pomimo wezwań komornika, nie płacił ustalonego czynszu (2700 złpol.). W takiej sytuacji Maria Golicyn z upoważnienia jej męża wystąpiła 2 stycznia 1846 roku do Trybunału Cywilnego Guberni Lubelskiej w Siedlcach o rozwiązanie kontraktu i eksmisję dzierżawcy³¹. Ten zaś, pragnąc utrzymać dotychczasową dzierżawę, w dniu 9 stycznia 1846 r. zawarł nową umowę z księżą Marią Golicyn, w której część dzierżawy odstąpił Józefowi Hornowskiemu (1802-1870) - dziedzicowi Łochowa w guberni warszawskiej³². Prawo do dzierżawy zakładu zwanego „*Huta Szklana Galicyńów*” zostało odstąpione Hornowskiemu i jego potomkom za kwotę 10000 złotych (do uiszczenia księżnej Golicyn po sześciu latach)³³. W myśl artykułu 2 zawartej umowy zakład w Golicynowie przyjął nazwę „*Firma Knaute i Hornowski*”. Dziedzic z Łochowa miał pełnić funkcję dyrektora administracyjnego, natomiast Józef Knaute dyrektora technicznego. Dokumenty miały być podpisywane przez obydwóch dzierżawców. Józef Knaute zastrzegł natomiast, że po upływie sześciu lat ma prawo wykupu dzierżawy od swego współnika.

Nieporozumienia pomiędzy właścicielami huty szkła a Józefem Knaute nie skończyły się jednak z chwilą podpisania nowych kontraktów. Pół roku później 19 lipca 1846 r., w obecności pisarza aktowego Królestwa Polskiego regenta Franciszka Ksawerego Grossa z Warszawy, zapadł pierwszy wyrok w sprawie rozwiązania umowy, eksmisji dzierżawcy i zobowiązania go do wynagrodzenia za wyrządzone szkody³⁴. Przypuszczalnie jednym z kolejnych powodów był pożar, który w mię-

²⁹ Zob. B. Petrozolin-Skowrońska, *Steinkeller Piotr Antoni*, [w] *Nowa Encyklopedia Powszechna*, t. VI, Warszawa 1998, s. 43.

³⁰ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. M.

³¹ Tamże, Litt. P.

³² Józef Gabriel Walenty Hornowski h. Korczak był drugim dzieckiem Tadeusza i Józefy Sobieskiej. Urodził się w pałacu w Ceranowie (nr domu 44) przypuszczalnie 18 marca 1802 r., ponieważ tego dnia został ochrzczony z wody w kościele parafialnym w Ceranowie przez ks. Pawła Dąbrowskiego. Forma chrztu św. została dopełniona 27 października tegoż roku, a rodzicami chrzestnymi byli: Ignacy Kuczyński, Ludwika Kossowska, Kazimierz Szepietowski i Wiktoria Sobieska. Miał jeszcze starszą siostrę Karolinę Walentynę Hilarię (ochrzcz. 20. 07. 1801 r.) oraz brata Jana Fulgencjusza Walentyna (ochrzcz. 02. 01. 1804 r.). Józef Hornowski poślubił Marię Schaaf, z którą miał córki Halinę i Stefanię, oraz trzech synów: Józefa, Konrada, Czesława. W 1877 roku jego majątek obejmował 2196 mórg ziemi (zob. Archiwum Parafii Ceranów (dalej: APC), Księga urodzonych, zmarłych, zaślubionych (1776-1824), s. 69, 72; APC, Skorowidz urodzonych 1798-1809, s. 2, 3, 4; A. Kołodziejczyk, dz. cyt., s. 178-180; A. Boniecki, *Hornowscy h. Korczak*, [w] *Herbarz Polski*, t. VII, cz. 1, Warszawa 1904, s. 343-346.

³³ APS, HW, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 19. Dokumenty do Księgi Hipotecznej podają, że do odstąpienia prawa dzierżawy zostało sprzedane za sumę 9000 złpol. (1350 rs.) - zob. APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. N.

³⁴ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. Q.

dzyczasie częściowo strawił hutę. Jak czytamy w dokumentacji związanej z Księgą Hipoteczną: „*Ogień wziął się z hutymski dach mającej*”³⁵. Zniszczeniu uległy wówczas dwa popielniki, jeden postawiony przez księcia i drugi blisko huty zbudowany później przez Józefa Knautego. Wszystkie maszyny i pozostałe budowle ocalały.

Jednak Józef Knaute odwołał się od powyższego wyroku i wystąpił o zwolnienie z płacenia zasądzonego odszkodowania. Ze swej strony przytoczył racje, które zostały utrwalone w kolejnej, ostatecznej sentencji Trybunału Cywilnego w Siedlcach z dnia 24 sierpnia 1846 roku³⁶. Jego zdaniem książę Sergiusz Golicyn ze swoją małżonką naruszyli treść kontraktu, ponieważ wbrew przyjętej umowie wystawili nowy szynk w pobliżu huty. To z kolei spowodowało wzrost pijaństwa wśród robotników i obniżenie wydajności pracy (p. 9). Po za tym – zdaniem dzierżawcy Józefa Knaute - dziedzice sprzedali handlarzowi Osterlof 2000 sztuk drzew, które zostały wycięte z lasów należących do huty (p. 6). Co więcej, książę Sergiusz Golicyn zniesławiał dobre imię dzierżawcy, rozgłaszając wśród pracowników różne plotki. Na przykład jesienią 1845 roku, w czasie polowania w borach starowiejskich, niepotrzebnie opowiadał miejscowym robotnikom, że dzierżawca jest bankrutem, że „*od nowego roku huta do mnie należeć będzie*”. Zaskarżony dzierżawca twierdził dodatkowo, że w czasie pierwszego wypowiedzenia umowy dziedzice starowiejscy - rzekomo za zakupione maszyny – przejęli na własność: popiół (300 kosów), drewno w sążniach (4000 szt.), szkło w taflach (drobne, białe i zielone), cegłę (2500 szt.), gonty (300 szt.), sprzęt hutniczy (piecowy, żelastwo skrzyniowe, wagi, wagę dziesiętną), drewno tarte (bale, deski). A przecież, zdaniem Józefa Knautego, wszystko to zostało zakupione przez niego. W swoim odwołaniu dzierżawca twierdził ponadto, iż sam osadził maszynę parową i poczynił znaczne wydatki na konserwację maszyn, że osobiście utrzymywał 50 rodzin należących do huty, które nie zawsze mogły kupować produkty spożywcze z powodu wysokich cen, że nie poczuwa się do winy z powodu pożaru w hucie. Wobec powyższych wyjaśnień Trybunał Cywilny w Siedlcach w swoim wyroku z dnia 24 sierpnia 1846 roku zwolnił dzierżawcę od wypłaty odszkodowania dziedzicom starowiejskim³⁷.

Pomimo takiego rozwoju wydarzeń książę Sergiusz Golicyn wraz z małżonką Maria w dniu 25 stycznia 1847 roku przejęli hutę szkła pod osobisty zarząd. Mając na uwadze większy rozwój zakładu w dniu 2 maja 1847 r. zaciągnęli pożyczkę w Banku Polskim w wysokości 7100 złotych polskich (1065 rs.) na zakup blachy żelaznej³⁸. Rok później 5 maja 1848 roku książę Sergiusz Golicyn i jego żona Maria zobowiązali się w Wydziale Hipotecznym Trybunału Cywilnego Guberni Lubelskiej w Siedlcach do oddania w ratach sumy 7500 rubli srebrnych z 5% odsetkami, którą zaciągnęli „*na prowadzenie i rozszerzenie huty szklanej*”³⁹. Przy-

³⁵ Tamże, Litt. R, p. 11.

³⁶ Tamże, Litt. R.

³⁷ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. R.

³⁸ Tamże, Litt. U.

³⁹ APS, HW, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 57^v; APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. W.

puszczalnie na ten cel zostały zaciągnięte dwie kolejne pożyczki: pierwsza 17 marca 1850 roku w wysokości 80 tys. zł. pol. (1200 rs.) - od księżnej Łucji z książąt Giedrojców Rautenstrauchowej (1798-1886)⁴⁰, druga zaś 8 września 1853 roku w wysokości 17460 rs. (w listach zastawnych) od Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie⁴¹.

W 1862 roku w hucie szkła znajdowały się: dwa wielkie piece i szlifiernia parową do obróbki kryształów z 40 warsztatami⁴². Istnienie w szlifierni maszyn o napędzie parowym w tym czasie było wówczas wielką rzadkością i bez wątpienia świadczy o dobrym poziomie technicznym tejże fabryki. W trosce o rozwój podupadłej produkcji książę Sergiusz Golicyn wraz z małżonką w dniu 7 września 1866 roku zaciągnęły w Banku Polskim kolejną pożyczkę w wysokości 15 tys. rubli srebrnych „na zaprowadzenie ulepszeń w zakładzie huty szklanej Golicynów”⁴³. Po śmierci męża księżna Maria Golicyn zakupiła 2 stycznia 1878 od żydowskich handlarzy Eliasza Lindenfelda i Berka Złotopolskiego 2700 sążni, czyli słupów drewnianych⁴⁴. Przepuszczalnie była to jedna z ostatnich inwestycji ze strony księżnej na rzecz podupadającej huty szkła w Golicynowie.

3. Pracownicy huty

Centralnym miejscem zakładu była hala z piecami hutniczymi do wytopu szkła, do hartowania szkła, do wytwarzania tafli i wypalania donic. Obok niej znajdowały się zazwyczaj: „tygielnia”, „szularnia/szulernia”, szlifiernia, rysownia, budynki administracyjne, magazyn („skarbiec”), a także kuźnia, ślusarnia i stolarnia. Uruchomienie produkcji w nowej hucie szkła w Golicynowie wymagało wielu specjalistów, którzy znaliby technologię i potrafiliby obsługiwać maszyny i urządzenia.

Na podstawie zachowanych ksiąg metrykalnych trudno dokładnie ustalić specjalności poszczególnych pracowników, ponieważ obok określeń precyzyjnych pojawiają się w dokumentach nazwy ogólne takie jak: „robotnik”, czy „fabrykant”. Do grupy fabrykantów, którzy jako pierwsi rozpoczęli pracę w *Hucie Szklanej Golicynów*, należy zaliczyć⁴⁵: Stanisława Badera, Jana Chabrowskiego (ur. 1819), Wa-

⁴⁰ Księżna Łucja Rautenstrauch z d. Giedroyc urodziła się w Bobcinie na Litwie. Była pisarką romansów i powieści sentymentalno-obyczajowych. Była damą cesarzowej Józefiny w Paryżu. W 1822 roku poślubiła generała Józefa Rautenstraucha (zm. 1842). W czasie wielkiej emigracji zaprzyjaźniła się ze znanymi polskimi pisarzami i działaczami (Mickiewicz, Norwid, Domeyko). Pod koniec życia pisała pamiętniki i prowadziła działalność charytatywną. Zmarła w Puławach 3 maja 1886 roku i została pochowana na Cmentarzu Powązkowskim (zob. R. Skręt, *Rautenstrauchowa z Giedroyców Łucja*, [w] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. XXX, Wrocław 1987, s. 658-659; B. Suchodolski (red.), *Rautenstrauchowa Łucja*, [w] *Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. IX, Warszawa 1966, s. 715.

⁴¹ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. Z, 2 B, 2 D; S. Uruski, *Rautenstrauch*, [w] *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. XV, Warszawa 1931, s. 177.

⁴² A. Przysański, *Golicynów*, [w] *Encyklopedia Powszechna*, t. X, Warszawa 1862, s. 156; A. Kołodziejczyk, dz. cyt., s. 184; J. Choraży, dz. cyt., s. 656.

⁴³ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 2 X; APS, HP, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, 57°, 59°-60; zob. APS, HP, sygn. 393, Dział Umów, s. 75.

⁴⁴ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 5 U.

⁴⁵ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 146, 157, 184, 187; tamże, sygn. I/B/9, s. 8-11, 28, 48, 54, 94, 100; tamże, sygn. I/B/10, s. 64, 845; tamże, sygn. I/D/4, Księga zgonów parafii Stara Wieś z lat 1838-1847, s. 131^v; tamże, sygn. I/D/8, Akta zgonów z parafii Stara Wieś 1868-1872, s. 1; tamże, sygn. I/M/4, s. 40.

ława Gabickiego (ur. 1803), Ignacego Gleizera (ur. 1824), Feliksa Kowalika, Wawrzyńca Linga (ur. 1820), Konstantego Michałowskiego, Stanisława W. Mozi-ga/Mozycha, Stanisława Niemiałkowskiego (ur. 1795), Antoniego Widmańskiego/Witmańskiego, Waclawa Widmańskiego/Witmańskiego (ur. 1812), Wincentego Wilforta/Wilporta (ur. 1817) oraz Franciszka Winklera.

Do grona najstarszych hutników w zakładzie golicynowskim należy zaliczyć⁴⁶: Józefa Endlera (zm. 1851), Stanisława Rynka, Feliksa Tokarzewskiego/Tokarskiego (ur. 1814) oraz Antoniego Wilforta/Wilporta (ur. 1811). Przy otw-rze pieca szklarskiego, zwanym donicą lub tygłem pracowali hutnicy okreś-lani jako doniczarze, którzy byli również odpowiedzialni za przygotowywanie nowych tygli. Jednym z pierwszych znanych doniczarzy był Marcin Lao (ur. 1788)⁴⁷. Obok niego pracowali inni hutnicy nadający masie szklanej różne formy okreś-lani jako formierze (*formiarze*) i odlewnicy. Do grupy odlewników należeli⁴⁸: Józef Biedziński/Biedzieński (ur. 1825), Aleksander Gleizer (ur. 1824), Benedykt Kniej/Knieja (ur. 1833), Franciszek Trawiński (ur. 1826), Józef Wencel s. Wilhelma (ur. 1830). Wśród pierwszych znanych formierzy golicynowskiej huty można wyliczyć: Edwarda Mozycha/Mojzycha (ur. 1827) i Józefa Mozycha/Mojzycha s. Wawrzyńca (ur. 1834)⁴⁹.

Niezbędnym surowcem zużywanym w procesie topienia szkła było drewno, które pozyskiwano w okolicznych lasach. Ponieważ było ono wówczas materia-łem bardzo potrzebnym nie tylko do wytopu szkła, lecz także w życiu codziennym, stad też nad wyrębem lasu czuwali leśnicy zwani też gajowymi. To zadanie wypeł-niali między innymi⁵⁰: Aleksander Czyżyński (ur. 1821), Jan Grabowski (ur. 1815), Franciszek Lipczyński (ur. 1810), Piotr Partyka (ur. 1824), Aleksander Pytliński (ur. 1820) zamieszkali w Golicynowie, a także Franciszek Wieczorski (ur. 1801) i Józef Wódka (ur. 1811) zamieszkali w pobliskim Majdanie.

Pozyskane drewno składowano w pobliżu huty, a następnie sezonowano. Do suszenia drewna służyła specjalna komora znajdująca się na terenie zakładu,

⁴⁶ ADD, ZAPSW, sygn. I/D/5. Akta cywilno-kościelne zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1848-1862, s. 44;

⁴⁷ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/10, s. 201.

⁴⁸ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/10, s. 413, 526, 557, 752, 795, 824; tamże, sygn. I/B/11, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś w latach 1862-1868, s. 114, 157, 170, 173, 182, 222; tamże, sygn. I/B/12, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś 1868-1873, s. 326; tamże, sygn. I/B/12a, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś 1868-1873, s. 32, 145, 211; tamże, sygn. I/B/13, Akta cywilno-kościelne urodzeń i chrztów w parafii Stara Wieś z lat 1874-1878, s. 124; tamże, sygn. I/D/8, s. 14, 25, 60, 83; tamże, sygn. I/D/9, Akta cywilno-kościelne zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1873-1885, s. 21; tamże, sygn. I/M/5, Akta cywilno-kościelne małżeństw w parafii Stara Wieś 1845-1868, s. 74, 129, 163; tamże, sygn. I/M/6, Akta cywilno-kościelne ślubów małżeńskich parafian ze Starej Wsi w latach 1868-1878, s. 80, 86, 161.

⁴⁹ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/10, s. 413, 502, 600, 709; tamże, sygn. I/B/11, s. 146, 235, 374; tamże, sygn. I/B/12, s. 161; tamże, sygn. I/B/12a, s. 142; tamże, sygn. I/D/8, s. 12; tamże, sygn. I/D/9, s. 110; tamże, sygn. I/M/5, s. 151; tamże, sygn. I/M/6, s. 86.

⁵⁰ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 179; tamże, sygn. I/B/10, s. 245, 362, 405, 519; tamże, sygn. I/B/11, s. 139, 462, 563, 739; tamże, sygn. I/D/5, s. 123; tamże, sygn. I/D/8, s. 74; tamże, sygn. I/M/4, s. 103; tamże, sygn. I/M/5, s. 13, 87.

zwana *szularnią* lub *szulernią*. O rozmiarze zużywanego materiału świadczy duża ilość palaczy (*szularzy/szulerzy*), którzy zajmowali się właściwym przygotowaniem drewna i przebiegiem procesu topienia masy szklanej. Pierwszymi *szularzami* w *Hucie Szklanej Golicynów* byli⁵¹: Karol Bolim/Bolin (ur. 1803), Józef Chmielewski s. Kacpra (ur. 1816), Ludwik Halwas/Alwas (1823), Feliks Kawczyński s. Łukasza (ur. 1821), Mikołaj Rynk (ur. 1808) i Józef Zaremba (ur. 1826).

Przygotowaniem i dostarczaniem popiołu, który był elementem nieodzownym w procesie wytopu szkła, zajmowali się fabrykanci zwani wówczas *popielarzmi*. Do grona pierwszych popielarzy należy zaliczyć⁵²: Jana Drobata (ur. 1800), Antoniego Mroza (ur. 1770) i Jana Neübau (ur. 1765), którzy jednocześnie należeli do najstarszych fabrykantów w Golicynowie.

Znaczącą grupę wśród pracowników huty stanowili przede wszystkim szlifiery (niem. *szmelcer*), którzy bardzo często świadczyli o poziomie fabryki i decydowali o jakości wytwarzanych przedmiotów. Pierwszymi szlifierzami po uruchomieniu zakładu byli⁵³: Franciszek Cylich, Antoni Deminet/Deminaet, s. Franciszka (ur. 1821), Ludwik Deminet, Antoni Endler (ur. 1817), Edward Getler, Antoni Hanel, Edward Ketler, Walenty Morawski (ur. 1810), Augustyn Rösler/Resler (ur. 1804), Szymon Sawicki, Franciszek Szczypiorski/Szczypierski (ur. 1805), Antoni Wenke, Paweł Zaydlicz/Zejdlisz.

Z pracą szlifiery bardzo ściśle łączyła się „rysownia”. Jednym z pierwszych *rysowników* zatrudnionym w hucie szkła był Jan Ryng/Rynk (ur. 1813)⁵⁴. Należy przypuszczać, że w okresie późniejszym wytwarzano w Golicynowie także wyroby szklane malowane. Potwierdzają to zapisy metrykalne wymieniające malarza szkła, którym w 1859 roku był między innymi Michał Bauendfeind (ur. 1800)⁵⁵.

Właściwe funkcjonowanie zakładu zapewniały również takie pracownie jak: kuźnia, ślusarnia i stolarnia. Jednym z pierwszych kowali w Golicynowie był Kazimierz Zdaniewicz⁵⁶. W hutniczej stolarni zaś w pierwszych latach istnienia huty pracowali Franciszek Hakiel (ur. 1823) i Hipolit Hildebrandt/Hidebrand (ur. 1820). Pracownikami ślusarni byli natomiast: Mikołaj Wasilewski (ur. 1804) i Jan Woytyrowski (ur. 1813).

Wyprodukowane przedmioty szklane, które składowano w specjalnym magazynie, należało jak najszybciej sprzedać bądź też zapewnić bezpieczny transport. Tym zajmował się zatrudniony w tym celu pracownik, zwany wówczas *komisantem/komisantem*. Pierwszym handlowcem (*komisantem*) huty szklanej został mia-

⁵¹ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/8, s. 62; tamże, sygn. I/B/9, s. 8, 47, 85, 118, 246; tamże, sygn. I/B/10, s. 31, 93, 123, 286, 379, 390, 400, 457, 574, 623; tamże, sygn. I/D/4, s. 31, 127^v; tamże, sygn. I/M/4, s. 30, 56, 98; tamże, sygn. I/M/5, s. 1-2.

⁵² Zob. ADD, ZAPSW, sygn. I/D/4, s. 102, 107.

⁵³ Zob. ADD, ZAPSW, sygn. I/B/9, s. 44, 56, 141; tamże, sygn. I/B/10, s. 90, 156, 190; tamże, sygn. I/D/5, s. 14; tamże, sygn. I/M/4, s. 39.

⁵⁴ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 187; tamże, sygn. I/B/9, s. 94.

⁵⁵ ADD, ZAPSW, sygn. I/D/7, Akta cywilno-kościelne zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1864-1868, s. 68; tamże, sygn. I/M/5, s. 163.

⁵⁶ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 200.

nowany Jakub Lippert s. Krystiana (ur. 1810) zamieszkały w pobliskiej osadzie zwanej z czasem Huta Golicynów⁵⁷. W tym miejscu należy zaznaczyć, że część pracowników huty, mimo iż nie była zatrudniona bezpośrednio przy produkcji, to jednak zapewniała właściwe jej funkcjonowanie. Do takich można by zaliczyć furmana - Kazimierza Biedzińskiego (ur. 1822), a także stróża (*stójkowy*) - Antoniego Kowalczyka, którzy na stałe mieszkali w Hucie Golicynów.

Cały proces produkcji szkła w Golicynowie nadzorował bezpośrednio dział administracyjny pod kierunkiem dyrektora. W początkowej fazie tę funkcję pełnił wspomniany wcześniej dzierżawca - Józef Knaute⁵⁸. Po różnego typu nieporozumieniach zaistniałych na tle przestrzegania postanowień umowy, od 9 stycznia 1846 r. do 25 stycznia 1847 roku huta w Golicynowie, zwana wówczas „*Firma Knaute i Hornowski*” miała zarząd dwuosobowy⁵⁹. Józef Knaute został dyrektorem technicznym, natomiast drugi dzierżawca Józef Hornowski pełnił funkcję dyrektora administracyjnego. Kiedy kierownictwo nad zakładem przejęli dziedzice starowiejscy, w ich imieniu funkcję dyrektora huty pełnił sprowadzony z Rosji Leon Tichomirow (ur. 1815)⁶⁰.

Zarządzający hutą dyrektorzy mieli do swojej dyspozycji kilku pracowników umysłowych, do których zaliczano kasjera (*rachmistrza*) oraz pisarzy zwanych też *buchalterami*. W starowiejskich księgach metrykalnych znajdujemy zapis, że w 1871 roku funkcję kasjera pełnił Julian Alterdorfer/Altdorfer (ur. 1817)⁶¹. Nie wiemy, czy był on pierwszym tego typu urzędnikiem zatrudnionym w hucie. Natomiast do grona pisarzy należeli⁶²: Mikołaj Dąbrowski, Edward Gebharth/Gebhard (ur. 1828), Karol Gebharth/Gebhard (ur. 1828), Józef Prokupka (ur. 1809), Stanisław Skieszyński/Skieszepski oraz Stanisław Skorupski (1810-1849). Ostatni trzej oraz Mikołaj Dąbrowski należeli do grupy pracowników, którzy jako pierwsi przybyli do pracy w Golicynowie.

Analizując skład załogi możemy z łatwością zauważyć, że wielu pracowników huty szkła wykonywało jednocześnie, bądź też - w miarę upływu czasu - różne zawody. Przykładem tego mogą być między innymi: Ludwik Endler (1851) oraz Ignacy Getler, którzy byli hutnikami oraz stolarzami⁶³. Kolejni fabrykanci: Antoni Endler (ur. 1817), Feliks Kawka (ur. 1818), Edward Mozych (ur. 1827), oprócz pracy w hucie prowadzili równocześnie szynk w Golicynowie⁶⁴. Józef Mozych s.

⁵⁷ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/9, s. 71; tamże, sygn. I/D/4, s. 97; tamże, sygn. I/M/4, s. 79.

⁵⁸ APS, HP, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 18^v; APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. L.

⁵⁹ APS, HP, sygn. 393, Dobra ziemskie Starawieś, s. 19. Dokumenty do Księgi Hipotecznej podają, że to odstąpienie prawa dzierżawy zostało sprzedane za sumę 9000 złpol. (1350 rs.) - zob. APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. N.

⁶⁰ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/11, s. 255, 273, 279; tamże, sygn. I/M/5, s. 250.

⁶¹ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/12, s. 222, 470, 476; tamże, sygn. I/B/13, s. 50, 186.

⁶² ADD, ZAPSW, sygn. I/B/9, s. 54; tamże, sygn. I/B/11, s. 245, 377; tamże, sygn. I/M/5, s. 250; tamże, sygn. I/B/10, s. 265; tamże, sygn. I/M/4, s. 103.

⁶³ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/13, s. 193; tamże, sygn. I/D/9, s. 159; tamże, sygn. I/M/6, s. 131, 163.

⁶⁴ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 166; tamże, sygn. I/B/10, s. 86, 283, 413, 502, 575, 600, 709; tamże, sygn. I/B/11, s. 140, 304; tamże, sygn. I/M/4, s. 79; tamże, sygn. I/M/5, s. 308.

Wawrzyńca (ur. 1834) w latach 1863-1874 wykonywał następujące zawody: formierza szkła, stolarza i odlewnika⁶⁵. Zmiany zawodów wiązały się przypuszczalnie z awansem, stażem, potrzebami zakładami, a także zdobywanymi kwalifikacjami. Potwierdzeniem tego jest Andrzej Tkacz, który w 1871 roku był praktykantem w Hucie Golicynów⁶⁶.

Zakładając hutę szkła w Golicynowie książę Sergiusz Golicyn nie miał na miejscu odpowiednio przygotowanych specjalistów i robotników. W tej sytuacji musiał sprowadzać różnych fachowców nie tylko z terytorium Królestwa Polskiego, lecz także spoza jego granic. To zaproszenie na Podlasie – jak pokazują późniejsze dokumenty i powstałe miejscowości - spotkało się z żywym odzewem, ponieważ w ówczesnych czasach cudzoziemcy postrzegali Królestwo Polskie jako „oazę” do robienia dobrych interesów⁶⁷.

Dlatego też do pracy w *Hucie Szklanej Golicynów* przybyło wielu specjalistów z terenów dzisiejszych Czech i Niemiec⁶⁸. Wśród „zagranicznych” fabrykantów należy wspomnieć między innymi następujące rodziny: Hanel⁶⁹, Hauser (Leuchtenburg)⁷⁰, Hanke (*Kaltebuch/Kallebuch*)⁷¹, Endler (*Stetheid*)⁷², Hakiel (Litomerovice – *Leitenmeritz/Leitenmoritz*)⁷³, Majer (Vilemovice - *Wilemczyce*)⁷⁴, Józef Mozych (*Steinschonau*)⁷⁵, Saydel (*Najwel*)⁷⁶, Telmaier (*Graybowo/Graybic*)⁷⁷, Winkler (Nowa Huta, w parafii *Doberloch*, w powiecie berlińskim)⁷⁸.

Do Golicynowa przybyli nie tylko fachowcy zza granicy, lecz również z innych hut szkła, leżących na terenie Królestwa Polskiego. Na początku należy powiedzieć, że większość hutników pochodziła z *Huty Szklanej Hordliczków*, którą w 1822 roku założył czeski przemysłowiec Ignacy Hordliczka/Hrdlicka (1786-1854)⁷⁹. Początkowo została ona ulokowana we wsi Barcząca w powiecie stanisławowskim, w guberni warszawskiej. Jednak z powodu trudności związanych z pozyskiwaniem drewna opałowego Ignacy Hordliczka w 1835 roku przeniósł zakład produkujący luksusowe szkło (kryształy, serwisy, stołowizna, szkło perfumeryjne,

⁶⁵ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/11, s. 146, 235, 374; tamże, sygn. I/B/12, s. 161; tamże, sygn. I/D/8, s. 12; tamże, sygn. I/M/5, s. 151.

⁶⁶ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/6, s. 86.

⁶⁷ A. Dobrzański, dz. cyt., s. 259.

⁶⁸ Trudno dzisiaj zidentyfikować dokładnie wszystkie miejscowości skąd przybyli fabrykanci, ponieważ księgi metrykalne podają często zapis nazw według brzmienia, a po drugie niektóre miejscowości zmieniły lub też posiadały inne nazwy w dziewiętnastym wieku.

⁶⁹ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 19

⁷⁰ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 20-21, 55, 150; tamże, sygn. I/D/8, s. 141.

⁷¹ Tamże, s. 150.

⁷² ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 75.

⁷³ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 20-21, 150; tamże, sygn. I/M/5, s. 75, 104.

⁷⁴ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 24.

⁷⁵ Tamże, s. 151.

⁷⁶ Tamże, s. 26.

⁷⁷ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 20-21.

⁷⁸ Tamże, s. 79; tamże, sygn. I/M/5, s. 19, 24.

⁷⁹ Zob. S. Kowalska, *Hordlicza*, PSB, t. IX, s. 622; S. Orgelbrand, [w] *Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, t. VII, Warszawa 1900, s. 153.

apteczne, laboratoryjne, opakowaniowe) do miejscowości Trąbki w powiecie garwolińskim, w pobliżu której znajdowały się olbrzymie lasy⁸⁰. Jednocześnie czeski przemysłowiec w pobliżu huty założył osadę *Czechy*, nadając jej – na pamiątkę swego rodzinnego kraju – nazwę „*Czechy*”. Osada ta i huta stanowiły w tym czasie modelowy przykład tzw. Patronackiej organizacji przedsiębiorstw⁸¹.

W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, że w księgach starowiejskich nie spotykamy pierwotnej nazwy zakładu: *Huta Szklana Hordliczków*. W zapisach metrykalnych pojawiają się wyłącznie określenia utworzone od kolejnych miejsc lokalizacji zakładu Ignacego Hordliczki, czyli takie nazwy jak: *Huta Barczącka*, *Huta Trąbki* i *Huta Czechy*. Z miejscowości *Huta Barczącka* przybyli więc do Golicynowa: Augustyn Cylich (szlifierz), Ludwik Halwas (*szularz*), Jakub Lippert (komisant), Benedykt Kniej (odlewnik), Mikołaj Ryng (szlifierz) oraz Józef Wiązowski (hutnik)⁸². Z miejscowości określanej *Huta Trąbki* pochodzili zaś: Adolf Cylich (szlifierz), Emilian Cylich (stolarz), Ignacy Getler (stolarz) s. Józefa oraz Aleksander Ryng (szlifierz)⁸³. Natomiast z osady *Huta Czechy* przybyli do pracy w hucie golicynowskiej: Antoni Endler (szlifierz i szynkarz), Wawrzyniec Ling (fabrykant), Edward Ryder (hutnik), Józef Szczypiorski (hutnik) s. Wojciecha, Wincenty Wiązowski/Wiązanka (hutnik)⁸⁴.

Wielu fabrykantów pracujących w Golicynowie przeniosło się z Huty Mińskiej w powiecie nowomińskim⁸⁵, między innymi: Jan Chabrowski (fabrykant), Antoni Deminet (szlifierz), Adam Kamieński (odlewnik), Karol Majer (*szularz*), Alojzy Ryng (szlifierz), Michał Skazalski (*szularz*), Stanisław Stępniewski (fabrykant) i jego brat Dominik Stępniewski (fabrykant)⁸⁶. Oprócz tego w zakładzie golicynowskim pracowali robotnicy pochodzący z miejscowości: Huta Borowska w powiecie lubelskim – Józef Wencel (odlewnik) s. Wilhelma⁸⁷, Huta Jarczewska w powiecie łukowskim⁸⁸ – Walenty Zaremba (szlifierz)⁸⁹, Huta Myśliszewska w powiecie radomskim – Feliks Kawczyński (*szularz*)⁹⁰, Huta Moczydła w powiecie nowo mińskim – Wincenty Wiązowski/Wiązanka (hutnik) i Jakub Majer (*szularz*)⁹¹, Huta Jasięń w powiecie noworadomskim – Fryderyk Ferdynand Rösner (szlifierz)⁹², Huty Rumbierz – Aleksander Gleizer (*szularz*)⁹³, Huty k. Zegrza w powiecie pułtuskim –

⁸⁰ B. Chlebowski, *Huta*, [w] SGKP, t. III, s. 231.

⁸¹ Zob. S. Kowalska, *Hordlicza*, dz. cyt., s. 622.

⁸² ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 79, 98; tamże, sygn. I/M/5, s. 105, 163, 176; tamże, sygn. I/D/9, s. 163.

⁸³ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 251, 273, 279; tamże, sygn. I/M/6, s. 131.

⁸⁴ Tamże, sygn. I/M/6, s. 149, 250, 254; tamże, sygn. I/M/6, s. 261.

⁸⁵ B. Chlebowski, *Huta*, dz. cyt., s. 232.

⁸⁶ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 20-21, 39, 40, 169; tamże, sygn. I/M/5, s. 13, 45, 92, 274.

⁸⁷ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 129.

⁸⁸ B. Chlebowski, *Huta...*, dz. cyt., s. 230.

⁸⁹ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 30-31, 39, 40, 42, 56, 79, 98, 99, 118.

⁹⁰ Tamże, sygn. I/M/4, s. 30-31.

⁹¹ Tamże, sygn. I/M/4, s. 98-99; tamże, sygn. I/M/5, s. 38.

⁹² ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 113.

⁹³ Tamże, s. 74.

Paweł Zaydlisz (szlifierz)⁹⁴, Huty Kolonia k. Radomia w powiecie radomskim – Józef Zaremba (szularz)⁹⁵, a także z Huty k. Żelechowa w powiecie żelechowskim – Walenty Morawski (szlifierz)⁹⁶.

Możliwość znalezienia pracy w Golicynowie przyciągała wielu robotników z terenów całego Królestwa Polskiego. Wśród wielu fabrykantów spotykamy pochodzących z miejscowości: Kolonia Jozja/Józia (parafia Parysów) w powiecie garwolińskim – Wilhelm Ryder (hutnik) s. Filipa⁹⁷, Ruda w guberni mazowieckiej – Józef Chmielewski (szularz)⁹⁸, Kobyłka – Jan Kesler (hutnik)⁹⁹. Nie sposób dokładnie wymienić wszystkie miejscowości na podstawie posiadanych materiałów. Jednak powyższy przegląd potwierdza niezbicie, że uruchomienie produkcji w *Hucie Szklanej Golicynów* byłoby niemożliwe bez sprowadzenia wykwalifikowanych pracowników.

Sprowadzenie hutników do Golicynowa spowodowało pod koniec I połowy XIX wieku żywiłowy rozwój osadnictwa w tym rejonie powiatu węgrowskiego. W pobliżu zakładu - jak pokazują zapisy metrykalne i hipoteczne Starej Wsi - już od 1840 roku zaczęły wyrastać nowe wsie, osady i kolonie. W pierwszych miesiącach istnienia nosiły one takie nazwy jak: *Budy i Budki* (1840)¹⁰⁰, *Nowa Kolonia Polska* (1841)¹⁰¹, a mieszkańcy tych osad byli określani w dokumentach jako „koloniści”¹⁰². Na początku 1842 roku wszystkie te określenia o charakterze ogólnym, zapewne na wniosek księcia Golicyna, zostały zmienione na następujące: *Huta Golicynów*¹⁰³, *Golicynów*¹⁰⁴, *Żulin*¹⁰⁵, *Grygrów*¹⁰⁶.

W celu zapewnienia zaopatrzenia w żywność, w pobliżu huty zostały założone: Folwark Golicynów, a także osada Żulin (1840)¹⁰⁷, gdzie większość kolonistów była pochodzenia niemieckiego¹⁰⁸. Pracownicy huty mieszkali przeważnie w osadach: Golicynów oraz Huta Golicynów.

⁹⁴ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 179.

⁹⁵ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 1-2.

⁹⁶ Tamże, sygn. I/M/5, s. 59.

⁹⁷ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/6, s. 261.

⁹⁸ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, s. 56.

⁹⁹ ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, s. 234.

¹⁰⁰ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 71; tamże, sygn. I/D/3, Księga zmarłych parafii Stara Wieś z lat 1831-1850, nr 34.

¹⁰¹ ADD, ZAPSW, sygn. I/D/3, nr 92.

¹⁰² ADD, ZAPW, sygn. III/Q/1, Uposażenie kościoła prepozyturalnego i umowa o budowę nowej świątyni z architektem Ceronim 1703-1848.

¹⁰³ Jeszcze w 1842 roku pojawiała się nazwa „*Huta Starowiejska*” - zob. ADD, ZAPSW, sygn. I/D/3, nr 79; tamże, sygn. I/B/8, s. 24-25^v, 30^v.

¹⁰⁴ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 146; tamże, sygn. I/B/8, s. 15a, 16. Nie została jak dotychczas wyjaśniona sprawa zmiany w 1926 nazw wsi Golicynów na Gruszczyno i Huty Golicynów na Huta Gruszczyno.

¹⁰⁵ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, s. 120.

¹⁰⁶ ADD, ZAPSW, sygn. I/B/8, s. 121; tamże, sygn. I/D/3, nr 21.

¹⁰⁷ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 2 G.

¹⁰⁸ T. Szczechura, *Kronika Ziemi Węgrowskiej od czasów najdawniejszych do 1970 roku*, cz. II, Węgrów 1970, s. 184-185.

W pierwszych latach istnienia huty (1843-1846) pracowało w niej kilkudziesięciu ludzi, którzy dawali utrzymanie ok. 50 rodzinom¹⁰⁹. Jednak w miarę zmniejszania się produkcji (od 1855) zmniejszyła się także liczba zatrudnionych. W 1864 roku wynosiła ona zaledwie 66 pracowników, a rok później – jedynie 70 ludzi¹¹⁰. Należy przypuszczać, że kryzys gospodarczy, który w latach siedemdziesiątych wystąpił w Królestwie Polskim, nie ominął przemysłu szklarskiego w tym także.

4. Wielkość produkcji

W *Hucie Szklanej Golicynów* produkowano: szkło tafłowe (okienne) białe i zielone, średniej i dobrej jakości, kryształy szlifowane, a także naczynia do użytku domowego.

Wartość produkcji w pierwszych latach sięgała 30 tys. rubli srebrnych. Należy tutaj podkreślić, że zakład w Golicynowie, jako jedyny spośród siedmiu hut w guberni lubelskiej w 1864 roku produkował szkło okienne, oczywiście obok różnych naczyń szklanych.¹¹¹ Na przykład we wspomnianym 1864 roku wyprodukowano 272 szybowych tafli skrzyń.¹¹² *Kalendarz Polski ilustrowany* Jana Jaworskiego podaje, że w roku 1865 w hucie Golicynów wyprodukowano 108 kop różnego szkła, za łączną wartość 6670 złotych polskich.¹¹³

Nie znamy dokładnie przyczyn, ale należy zauważyć, że w latach 1855-1858 wydajność huty zaczęła stopniowo obniżać się, schodząc do 18 tysięcy rubli srebrnych, a w 1864 roku zeszła do poziomu do jednego tysiąca rubli srebrnych.¹¹⁴ Przypuszczalnie przyczyniły się do tego: liczne inwestycje, przebudowa starowiejskiej rezydencji oraz przygotowania do restauracji wewnątrz, a także zaciągnięte wcześniej kredyty, które należało terminowo spłacać.¹¹⁵ Ostatnią tezę potwierdza zapis w *Księdze Hipotecznej* stwierdzający, że w dniu 21 marca 1856 roku księżna Łucja Rautenstrauch, wdowa po generale adiutancie Józefie Rautenstrauch (1773-1842), odebrała dług w wysokości 80 tysięcy złotych polskich. Księżna Maria Golicyn poinformowała o tym Polikarpa Jastrzębskiego, regenta kancelarii okręgu węgrowskiego w dniu 18 października 1856 roku. Wykonawcą powyższej operacji finansowej był znany bankier warszawski Mathias Rosen (1804-1865).¹¹⁶

¹⁰⁹ A. Przysiański, dz. cyt., s. 156; A. Kołodziejczyk, dz. cyt., s. 184; J. Choraży, dz. cyt., s. 656; APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. R.

¹¹⁰ J. Jaworski, *Kalendarz Polski Ilustrowany*, Warszawa 1866-1877, s. 22, 25; A. Dobrzański, dz. cyt., s. 262.

¹¹¹ Tamże, s. 23; A. Dobrzański, dz. cyt., s. 261.

¹¹² A. Dobrzański, dz. cyt., s. 262; J. Jaworski, dz. cyt., s. 25.

¹¹³ J. Jaworski, dz. cyt., s. 22.

¹¹⁴ J. Jaworski, dz. cyt., s. 23; A. Dobrzański, dz. cyt., s. 262; T. Mencil, *Między powstaniami (1831-1864)*, [w] *Dzieje Lubelszczyzny*, pod red. T. Mencil, t. I, Warszawa 1974, s. 619; zob. Z. Tabaka, dz. cyt., s. 137-157.

¹¹⁵ Np. kredyt na blachę z 2 maja 1847 r. (1065 rs.) został spłacony dopiero 1 marca 1866 r. - zob. APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 2 W.

¹¹⁶ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 2 H; APS, HP, sygn. 393, Dział Umów, s. 106-107. Mathias Rosen urodził się i zmarł w Warszawie. Był synem Izaaka Szymona, po którym przejął w 1846 r. dom handlowy. Opiekował się różnymi zakładami dobroczynnymi. W 1862 roku

W guberni siedleckiej w 1871 roku funkcjonowało jedynie pięć, w tym huta Golicynów, których roczna produkcja wynosiła zaledwie 109 tysięcy rubli srebrnych.¹¹⁷ Według oficjalnych rządowych sprawozdań, w latach 1874-1876 w hucie pracowało jedynie 45 osób.¹¹⁸ W oficjalnym *Przeglądzie Guberni Siedleckiej* z lat 1874-1875 nie ma w ogóle wzmianki o istniejącym nadal zakładzie w Golicynowie.¹¹⁹ Dopiero w 1877 roku dowiadujemy się, że tegoż roku wytworzono naczyń szklanych niższej jakości na sumę 31000 rubli srebrnych.¹²⁰

5. Drogi eksportu

Część produktów huty, zwłaszcza krysztály wysyłano na eksport do Rosji.¹²¹ Jest to zrozumiałe z racji na znajomości księcia Golicyna, a także z tego względu, iż rozległe i zacofane gospodarczo imperium rosyjskie było w XIX w. chłonnym rynkiem zbytu dla różnych towarów przemysłowych.¹²² Na początku transport wyrobów szklanych odbywał się drogami bitymi. Dopiero w 1861 roku oddano do przewozu towarów kolej żelazną relacji Warszawa - Petersburg (od 1862 do przewozu ludzi). Dwie najbliższe stacje znajdowały się w Łochowie i Zieleńcu (Sadowne).¹²³ Od 1868 r. została ulepszona nawierzchnia gościńca gdańskiego z Węgrowa do Łochowa. Utwardzoną nawierzchnię z tłuczonego kamienia posiadały kilkukilometrowe odcinki koło Borzych, Kamionnej i Łochowa.¹²⁴ Dalsze prace nad ulepszeniem tej drogi prowadzono jeszcze na początku lat siedemdziesiątych.¹²⁵ Przypuszczalnie też w tym okresie książę Golicyn zbudował nową drogę łączącą hutę z gościńcem gdańskim w okolicach Paplina. Dzięki temu został usprawniony i przyspieszony transport szkła w kierunku Łochowa. Powyższą hipotezę potwierdzają mapy z I połowy XIX, na których nie ma zaznaczonego traktu z Golicynowa do Paplina.

Niewiele eksponatów pochodzących z *Huty Szkła Golicynów* zachowało się do naszych czasów. W zbiorach Muzeum Narodowego znajdują się dwa kielichy do białego wina, które zostały wyprodukowane tutaj ok. 1858 r.¹²⁶ Przypuszczalnie z tego okresu – jak głosi tradycja rodzinnej Państwa Górskich – pochodzą także szklane kieliszki przechowywane w prywatnych zbiorach p. inż. dr. Pawła Górskiego – prawnuka księżnej Julii Górskiej (1840-1914), najstarszej córki księcia Sergiusza Golicyna. Z czasów późniejszych zachował się malowany flakonik będący własnością kolekcjonera wyrobów szklanych z Węgrowa.

został członkiem rady miejskiej w Warszawie i rady stanu (Zob. S. Orgelbrand, *Rosen Matjas*, [w] *Encyklopedia Powszechna*, t. XIII, Warszawa 1902, s. 29.

¹¹⁷ *Wiadomości statystyczne za rok 1871*, „*Ekonomista*” 8 (1873), s. 529.

¹¹⁸ T. Szczechura, dz. cyt., s. 211.

¹¹⁹ Zob. *Обзоръ Седецкой Губерни за 1874 годъ*, Седецъ 1875, s. 6; *Обзоръ Седецкой Губерни за 1875 годъ*, Седецъ 1876, s. 6.

¹²⁰ *Обзоръ Седецкой Губерни за 1877 годъ*, Седецъ 1878, s. 7.

¹²¹ T. Mencil, dz. cyt., s. 619.

¹²² A. Dobrzański, dz. cyt., s. 259.

¹²³ T. Szczechura, dz. cyt., s. 218.

¹²⁴ Tamże, s. 219.

¹²⁵ Zob. *Обзоръ Седецкой Губерни за 1874 годъ*, dz. cyt., s. 23.

¹²⁶ Muzeum Narodowe w Warszawie, nr inwent. 75000 (dwa kielichy: wys. 16, szer. 10 cm).

Zakończenie

Huta Szklana Golicynów w powiecie węgrowskim została zbudowana przez księcia Sergiusza Golicyna w latach 1840-1842. Z racji na duże zasoby drewna została zlokalizowana w środku borów starowiejskich w pobliżu wsi Majdan, przy starym *trakcie węgrowskim*. Organizacja zakładu i uruchomienie produkcji szkła wymagały wielu specjalistów, których książe sprowadził z głębi Królestwa Polskiego, Czech i Śląska. Większość z nich pochodziła z huty szklanej *Hordliczków*, która znajdowała się początkowo w miejscowości Barcząca a następnie we wsi Trąbki. Budowa huty i napływ fabrykantów spowodowały powstanie nowych miejscowości takich jak: Huta Golicynów, Golicynów, Grygrów i Żulin. W *Hucie Szklanej Golicynów* produkowano między innymi szkło tafłowe (okienne) kryształły szlifowane, a także naczynia do użytku domowego. W latach 1855-1858 wydajność huty zaczęła stopniowo obniżać się, schodząc do 18 tysięcy rubli srebrnych.

Z powodu narastającego zadłużenia i kredytów zaciągniętych przez księżną Marię Golicyn, Dyrekcja Główna Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w dniu 28 sierpnia 1877 roku wystawiła na licytację dobra starowiejskie - łącznie z *Hutą Szklaną Golicynów*. Kwota wyjściowa do licytacji wynosiła 108 tys. rubli srebrnych. Licytacja miała się odbyć 17 sierpnia 1878 roku w kancelarii hipotecznej notariusza Władysława Krassowskiego w Siedlcach przy ul. Warszawskiej 147. Kolejna licytacja została zaplanowana na 8 lutego 1879 roku w kancelarii hipotecznej notariusza Romualda Rościszewskiego w Siedlcach¹²⁷.

Jednak do tej licytacji nie doszło. Dobra starowiejskie razem z *Hutą Szklaną Golicynów* w dniu 2 maja 1878 roku zakupił Wiktor Gawroński h. Rola - radca Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, dziedzic dóbr Szukle, Wiejliszki, Rumianki i Olwita w guberni suwalskiej¹²⁸. W myśl artykułu 22 *Umowy o sprzedaży*, piece hutnicze zostały wygaszone w dniach 12 i 24 czerwca 1878 roku. Nowy właściciel przejął cały majątek huty, budynki i narzędzia i dodatkowo 300 kubicznych *sążni szczapowych drzewa osowego* po 3 rs. i 60 kop. za każdy sążeń¹²⁹.

W miesiąc od dnia zakupu, a dokładnie 16 czerwca 1878 r. przekazał on dobra starowiejskie w posagu swojej córce Józefie (1856-1879)¹³⁰, która tegoż roku poślubiła hrabiego Kazimierza Krasińskiego h. Ślepowron (1850-1930)¹³¹. W ten

¹²⁷ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 5 „N”, 5 „T”.

¹²⁸ W tym miejscu należy sprostować moje błędne stwierdzenie (przytoczone za A. Kołodziejczykiem), że dobra starowiejskie nabyli Krasińscy po śmierci Marii Golicyn w 1878 roku - zob. Z. Rostkowski, dz. cyt., s. 85; A. Kołodziejczyk, dz. cyt., s. 179.

¹²⁹ APS, HW, sygn. 164, Zbiór dokumentów do Księgi Hipotecznej, Litt. 5 „U”.

¹³⁰ Józefa Maria Anna Dionizja była córką Wiktora Gawrońskiego i Józefiny Godlewskiej. Urodziła się w 1856 roku w miejscowości Wiejliszki, w parafii Olwita (gubernia suwalska). W cztery miesiące po urodzeniu córki Marii Pauliny Amelii Józefy zmarła 17.08.1879 r. w pałacu w Starej wsi. Została pochowana w podziemiach kaplicy cmentarnej w Starej Wsi - ADD, ZAPSW, sygn. I/D/9, s. 223.

¹³¹ Kazimierz Robert Stanisław Krasiński h. Ślepowron był synem Adama (1821-1903), ordynata opinogórskiego, dziedzica Radziejowic, Klimczyc i Sarnak. Po śmierci Józefy poślubił 20.06.1882 r. Martę Pusłowską (1859-1943), córkę Wandalina Pusłowskiego i Jadwigi z hr. Jezierskich (ślub przed 1832). Zob. Dziennik Poznański 142 (1882) z dn. 20. 06. 1882 r.; T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997, s. 128-130.

sposób - dziesięć lat po śmierci księcia Sergiusza Golicyna - *Huta Szklana Galicyńców* przeszła na własność rodu Krasieńskich (linia obożnińska).

Do dnia dzisiejszego nie zachowały się żadne budowle pochodzące z *Huty Szklanej Galicyńców* zbudowanej w latach 1840-1842. Według miejscowej tradycji zakład został zbombardowany i zniszczony w czasie II wojny światowej. Resztki cegieł, piasku i szkła zostały wykorzystane do utwardzenia dawnego *traktu węgrowskiego*. Jeszcze dzisiaj można dostrzec obok tej drogi fragmenty cegieł i szklanej masy. Do niedawna mieszkańcy okolicznych wsi znajdowali kawałki szkła wzdłuż drogi w kierunku Paplina, które transportowano szkło do Łochowa¹³². Wspomnieniem po byłym zakładzie jest termin „*Huta*” (niem. *Hütte*) zawarty w nazwie *Huta Golicynów* (*Huta Gruszczyno* od 1927 r.) utworzonej od nazwiska jej założyciela¹³³. W miejscu huty znajduje się dziś łąka o nierównej powierzchni przy zwirowej drodze z Tończy do Stoczka oraz niewielki staw obok drogi Majdan - Paplin.

Dzieje *Huty Szklanej Golicynów* w latach 1840-1878 stanowią jedynie pewien fragment historii przemysłu w powiecie węgrowskim w XIX i XX w. Konieczne jest zatem prowadzenie dalszych szczegółowych badań nad losami innych zakładów, a także zakładu w Golicynowie od 1978 roku aż do ostatnich dni jego istnienia.

¹³² T. Szczechura, dz. cyt., 218; T. Mencil, dz. cyt., s. 619.

¹³³ Zob. B. Chlebowski, *Huta...*, dz. cyt., s. 229; ADD, ZAPSW, sygn. I/B/19, Księga chrztów parafii Stara Wieś z lat 1925-1940, s. 43; Z. Rostkowski, dz. cyt., s. 120.

Aneks

Spis pracowników Huty Szkła w Golicynowie
w latach 1840-1878¹³⁴

Nazwisko i imię	Rok ur. ok.	Zawód	Lata pracy	Miejsce zamieszkania	Księgi metrykalne (ADD.ZAPSW, sygn.)
Alterdorfer Julian <i>Altdorfer</i>	1817	kasjer <i>buchalter</i>	1871 1873 1875		I/B/12, 222. 470. 476; I/B/13, 50. 186
Bader Stanisław		fabrykant	1844	Golicynów	I/B/9, 54
Bauendfeind Michał	1800	malarz szkła	1859 1865	Huta Golicynów	I/D/7, 68; I/M/5, 163

¹³⁴ Nazwy zawodów i miejscowości zostały podane według ówczesnego nazewnictwa. Niniejsza rekonstrukcja spisu pracowników została sporządzona na podstawie ksiąg metrykalnych: Zespołu Akt Parafii Stara Wieś (dalej: ZAPSW), które znajdują się w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie (dalej: ADD):

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/7, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś z lat 1838-1843;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/8, Księga chrztów parafii Stara Wieś z lat 1840-1858;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/9, Akta cywilno-kościelne urodzeń i chrztów w parafii Stara Wieś z lat 1843-1845;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/10, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii filialnej starowiejskiej 1846-1861;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/11, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś w latach 1862-1868;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/12, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś w latach 1868-1873;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/12a, Akta cywilno-kościelne urodzonych w parafii Stara Wieś 1868-1873;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/12b, Fragment księgi urodzeń i chrztów par. Stara Wieś z lat 1869-1870;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/13, Akta cywilno-kościelne urodzeń i chrztów w parafii Stara Wieś z lat 1874-1878;

ADD, ZAPSW, sygn. I/B/D/M/6, Rejestr akt urodzonych, zmarłych, zaślubionych 1890-1897;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/3, Księga zmarłych parafii Stara Wieś z lat 1831-1850;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/4, Księga zgonów parafii Stara Wieś z lat 1838-1847;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/5, Akta cywilno-kościelne zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1848-1862;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/6, Księga zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1851-1865;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/7, Akta cywilno-kościelne zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1864-1868;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/8, Akta zgonów z parafii Stara Wieś 1868-1872;

ADD, ZAPSW, sygn. I/D/9, Akta cywilno-kościelne zgonów w parafii Stara Wieś z lat 1873-1885;

ADD, ZAPSW, sygn. I/M/3, Akta cywilno-kościelne ślubów małżeńskich w parafii Stara Wieś z lat 1827-1842;

ADD, ZAPSW, sygn. I/M/4, Akta cywilno-kościelne zaślubionych w parafii Stara Wieś 1842-1849;

ADD, ZAPSW, sygn. I/M/5, Akta cywilno-kościelne małżeństw w parafii Stara Wieś 1845-1868;

ADD, ZAPSW, sygn. I/M/6, Akta cywilno-kościelne ślubów małżeńskich parafian ze Starej Wsi w latach 1868-1878.

Biedziński Józef <i>Bidziński/Biedziński</i>	1825	odlewnik	1853 1863 1864 1865 1868 1869 1870	Golicynów	I/B/10, 526; I/B/11, 114. 173. 222; I/B/12a, 32. 145; I/B/12b, 6; I/D/8, 60
Biedziński Kazimierz <i>Biedziński</i>	1822	furman hutnik	1854 1865 1868	Huta Golicynów	I/B/10, 566; I/B/12a, 8
Bioch Jan	1823	szularz <i>szulerz</i>	1854 1865		I/B/10, 564; I/B/11, 213
Bolim Karol <i>Bolin</i>	1803	szularz (palacz)	1843 1849	Golicynów	I/B/9, 8 I/B/10, 311
Borkowski Jan		robotnik	1874	Grygrów	I/D/8, 97
Borkowski Błażej	1833	robotnik	1865 1868 1881	Golicynów	I/B/11, 234; I/B/12a, 2; I/D/9, 293
Chabrowski Jan s. Piotra	1819	fabrykant	1843 1846	Golicynów	I/B/9, 11; I/B/10, 64; I/M/4, 20
Chmielewski Józef s. Kacpra	1816	szularz	1844 1845 1849 1851 1863 1880	Golicynów	I/B/9, 85. 246; I/B/10, 286. 457; I/M/4, 56
Chmielewski Walenty	1838	hutnik	1868 1871 1873 1874	Golicynów	I/B/12, 291. 455; I/B/12a, 4; I/D/9, 87
Cylich Adolf s. Franciszka	1840	szlifierz <i>szmelcer</i>	1865		I/B/11, 206; I/M/5, 251
Cylich Augustyn (August) s. Franciszka	1836	szlifierz	1860 1864		I/B/10, 983; I/B/11, 182; I/M/5, 176
Cylich Emilian, s. Franciszka	1842	stolarz	1864		I/B/11, 182. 286
Cylich Franciszek		szlifierz	1844 1846 1848	Golicynów	I/B/9, 56; I/B/10, 90. 190
Cymer Ludwik	1829	fabrykant	1867 1874		I/B/11, 346; I/B/13, 97
Czabajewski Paweł		szlifierz	1848		I/D/5, 27
Czajkowski Szymon	1844	kowal	1871	Golicynów	I/B/12, 290
Dąbrowski Mikołaj		pisarz	1844	Golicynów	I/B/9, 54
Deminet Antoni s. Franciszka <i>Deminaet/Daiminet</i>	1821	szlifierz	1843 1844 1846 1848	Golicynów	I/B/9, 141; I/B/10, 7; I/M/4, 39; I/D/5, 14

Deminet Ludwik		szlifierz	1844 1848	Golicynów	I/B/9, 44; I/B/10, 156
Dłuski Stanisław		hutnik	1852		I/B/10, 493
Drobat Jan	1800	popielarz	1845		I/D/4, 102
Dudziński Józef	1829	fabrykant	1864		I/B/11, 151
Dumański Józef	1846	hutnik	1872		I/B/12, 343
Dytkowski Antoni <i>Dydtkowski/Depkowski</i>	1836	hutnik	1863 1864 1876 1877 1879	Huta Golicynów	I/B/11, 113. 138. 151; I/B/13, 226. 291; I/M/6, 261
Endler Aleksander Antoniego	1844	hutnik	1877	Huta Golicynów	I/M/6, 235
Endler Antoni	1817	szlifierz szynkarz	1843 1845 1846 1854 1849 1855	Huta Golicynów	I/B/7, 166; I/B/10, 86. 283. 575; I/D/5, 266; I/M/4, 79
Endler Józef (zm. 05.04.1851)		hutnik	1848		I/D/5, 44
Endler Józef	1855	szlifierz	1876 1878		I/B/13, 192. 351; I/D/9, 192
Endler Ludwik	1851	hutnik stolarz	1874 1876		I/D/9, 159; I/M/6, 163
Gabicki Waclaw	1803	fabrykant	1843	Huta Golicynów	I/B/7, 184
Gebharth Edward	1828	buchalter	1865		I/B/11, 245
Gebharth Karol <i>Gebhard</i>	1828	buchalter kasjer	1864 1867		I/B/11, 377; I/M/5, 250
Gebuka Waclaw		szlifierz			I/B/10, 6
Getler Edward		szlifierz	1846 1848		I/B/10, 137. 156
Getler Ignacy s. Józefa		stolarz hutnik	1873 1876		I/B/13, 193; I/M/6, 131
Getler Stanisław <i>Gezler</i>	1824	szlifierz szularz	1864 1865 1868 1870 1872 1873 1874 1876	Huta Golicynów	I/B/11, 180.248; I/B/12, 328. 446; I/B/12a, 4; I/B/13, 50. 193; I/M/6, 32

Gleizer Aleksander <i>Glejzer</i>	1824	szularz odlewnik	1851 1853 1854 1855 1858 1860 1865 1870 1871 1875	Golicynów	I/B/10, 413. 557. 752; I/B/12, 326; I/B/12a, 211; I/B/13, 124; I/D/5, 225; I/M/5, 74; I/M/6, 86
Gleizer Ignacy	1821	fabrykant	1843	Golicynów	I/B/9, 10
Gołębiowski Antoni		szlifierz	1851		I/D/5, 131
Gołębiowski Stanisław		szularz	1850		I/B/10, 384
Hakiel Franciszek s. Jana	1823	stolarz	1844 1845 1852	Golicynów Stara Wies	I/B/9, 102; I/B/10, 471; I/M/4, 55. 98; I/M/5, 104
Halwas Ludwik s. Gotfryda <i>Alwas</i>	1823	szularz	1846 1847 1848		I/B/10, 123; I/D/4, 31; I/M/4, 98
Hanel Antoni		szlifierz	1844 1846 1848	Golicynów	I/B/8, 49 ^V ; I/B/10, 39; I/D/5, 44
Hauser Jan (Johan) s. Michala <i>Hauzer/Chauser</i>	1831	szlifierz	1872 1874	Golicynów	I/B/12, 228; I/D/8, 141; I/M/6, 163
Helcel Antoni		fabrykant	1845		I/B/9, 129
Hildebrandt Hipolit <i>Hidebrand</i>	1820	stolarz	1872 1874	Golicynów	I/B/13, 74; I/D/8, 161
Kahl Augustyn		szlifierz	1849		I/B/10, 261
Kajzer Adam		szularz	1858 1860		I/B/10, 758. 887
Kaliński Stanisław	1843	fabrykant	1871	Golicynów	I/D/8, 117
Kalinowski Stanisław	1845	hutnik	1973		I/B/12, 446
Kamieński Adam s. Bartłomieja <i>Kamiński</i>	1841	odlewnik	1866 1868 1869 1870	Golicynów	I/B/11, 283; I/B/12a, 4. 145; I/B/12b, 6; I/D/8, 9; I/M/5, 274
Kamieński Bartłomiej		szlifierz szularz	1848 1849 1854	Golicynów	I/B/10, 5. 311. 176. 583; I/D/5, 28

Kamiński Jan		fabrykant	1848		I/B/10, 176
Kamiński Karol	1848	hutnik	1878		I/D/9, 192
Kamiński Stanisław	1842	hutnik	1868 1874 1878	Golicynów	I/B/12a, 4; I/B/13, 111; I/D/9, 204
Kamiński Szymon		hutnik	1845	Golicynów	I/B/8, 63 ^V ; I/B/9, 128
Kamiński Karol		hutnik	1875		I/B/13, 115
Kamiński Stanisław s. Szymona	1843	hutnik	1871 1874 1875 1878	Golicynów	I/B/13, 111. 363; I/M/6, 80. 192
Kawczyński Feliks (Felix) s. Łukasza <i>Kalczyński</i>	1821	szularz	1843 1844 1846 1847 1850 1855	Golicynów	I/B/9, 47; I/B/10, 93. 390. 623; I/D/4, 127 ^V ; I/M/4, 30
Kawka Feliks	1818	szularz szynkarz	1863 1866 1868	Golicynów	I/B/11, 140. 304; I/M/5, 308
Kawka Edward	1854	hutnik	1875		I/B/13, 172
Kesler Jan s. Adama	1835	hutnik	1877	Golicynów	I/D/9, 185
Kestner Jan		robotnik	1875		I/B/13, 107
Ketler Edward		szlifierz	1846		I/B/10, 45
Kłosiński Franciszek	1842	mistrz szklany- chwyro- bow	1871 1873 1875		I/B/12, 222. 411; I/B/13, 106; I/D/8, 83
Kłosiński Jan		hutnik	1851 1856 1863		I/B/10, 442. 655; I/B/11, 97
Kłosiński Marcin (Mariusz)	1800	szlifierz	1848 1851 1865		I/B/10, 169; I/B/11, 205; I/M/5, 45
Kniej Aleksander <i>Glej</i>		fabrykant	1850		I/B/10, 384

Kniej Benedykt s. Benedykta <i>Knieja</i>	1833	odlewnik	1859 1864 1869 1870 1871 1873 1874	Golicynów	I/B/10, 795; I/B/11, 157. 182; I/D/8, 60. 83; I/D/9, 21; I/M/5, 163; I/M/6, 80. 161;
Konat Maciej	1847	robotnik	1877	Golicynów	I/D/9, 177
Kowalczyk Antoni		stójka	1860 1867	Huta Golicynów	I/B/10, 906 I/B/11, 354
Kowalik Feliks		fabrykant	1843	Golicynów	I/B/9, 8
Kowalik Szczepan		szlifierz	1847 1849		I/B/10, 38; I/M/5, 1
Kowalski Stanisław		fabrykant	1845		I/B/9, 88
Kowalski Szczepan		szlifierz szularz	1848 1849 1851 1856		I/B/10, 203. 300. 654
Krasnodębski Józef	1843	kowal	1876	Golicynów	I/B/13, 262
Kukwa Szymon	1828	robotnik	1874	Golicynów	I/B/13, 97
Lao Aleksander s. Alojzego	1829	szularz	1871 1872 1873 1876 1879	Golicynów	I/B/12, 476; I/B/13, 192; I/D/8, 169; I/D/9, 215; I/M/6, 93
Lao Alojzy	1796	fabrykant	1845 1847	Golicynów	I/B/9, 77; I/M/4, 117
Lao Marcin	1788	doniczarz	1848	Huta Golicynów	I/B/10, 201
Lem Alojzy		fabrykant		Huta Golicynów	I/B/7, 148
Ling Wawrzyniec <i>Link/Lenk</i>	1820	fabrykant	1844 1847 1848 1864	Golicynów	I/B/9, 48; I/B/10, 172. 265; I/B/11, 172; I/D/4, 131 ^v
Ling Antoni		hutnik	1862		I/B/11, 26
Lippert Aleksander	1834	szularz szlifierz	1856 1865 1871		I/B/10, 658; I/B/11, 243; I/B/12, 225
Lippert Jakub s. Krystiana	1810	komisant	1845	Huta Golicynów	I/B/9, 71; I/D/4, 97; I/M/4, 79
Łuszczyński Stanisław <i>Łuczyński</i>	1830	palacz	1870 1874	Golicynów	I/D/8, 78; I/D/9, 91

Macander Edward	1836	szularz	1872 1873 1874 1875		I/B/12, 403; I/B/13, 79. 186
Macander Józef	1818	szlifierz	1872 1875		I/B/12, 328. 403; I/B/13, 143
Majer Andrzej		hutnik	1860 1877		I/B/10, 909; I/B/13, 322
Majer Bogumił <i>Majerka</i>	1822	szularz	1850 1851 1854		I/B/10, 408. 567; I/M/5, 24
Majer Gottlib		szularz	1851		I/B/10, 460
Majer Jakub (zm. 1854)	1804	szularz	1851 1852		I/B/10, 454. 498; I/D/5, 225
Majer Karol	1826	szularz	1851 1852		I/M/5, 45; I/B/10, 489
Majer Łukasz		szularz	1850		I/M/5, 38
Majer Józef		hutnik	1857		I/B/10, 725
Majewski Kazimierz		robotnik	1875	Golicynów	I/B/13, 115
Michałowski Celestyn		fabrykant	1846		I/D/4, 115 ^V
Michałowski Konstanty		fabrykant	1843		I/B/9, 11
Morawski Aleksander <i>Mórawski</i>	1840	hutnik	1864 1865		I/B/11, 151. 256
Morawski Konstanty	1847	hutnik	1873 1874	Huta Golicynów	I/B/12, 430; I/M/6, 164
Morawski Walenty	1810	szlifierz	1842 1846 1849	Golicynów	I/B/7, 146; I/B/10, 2; I/M/4, 59. 91. 179
Mozig W. Stanisław		fabrykant	1845		I/B/9, 100
Mozych Edward <i>Mojzych</i>	1827	formiarz szynkarz	1851 1857	Huta Golicynów Ludwinów	I/B/10, 413. 502. 600. 709
Mozych Józef s. Wawrzyńca <i>Mojzych</i>	1834	formiarz stolarz odlewnik	1863 1865 1868 1869 1870 1871 1874	Golicynów	I/B/11, 146. 235. 374; I/B/12, 161; I/B/12a, 142; I/D/8, 12; I/D/9, 110; I/M/5, 151; I/M/6, 86

Mróz Antoni	1770	popielarz	1845		I/D/4, 102
Neübau Jan	1765	popielarz	1845	Kolonia Grygrów	I/D/4, 107
Niemiałkowski Stanisław	1795	fabrykant	1843	Golicynów	I/B/7, 187
Ogonowski Franciszek	1842	robotnik	1866 1877		I/B/11, 298; I/B/12a, 3; I/B/13, 326
Olszański Stanisław <i>Olszeński/Olszyński</i>	1791	fabrykant	1846 1848 1849		I/B/10, 229. 413; I/D/4, 155; I/M/4, 97
Olszewski Jan		fabrykant	1846		I/B/10, 2
Opejtz Edward <i>Opec/Opetz/Opeć</i>	1822	fabrykant	1868 1871 1874 1875		I/B/12, 291; I/B/13, 166; I/D/9, 101
Opic Karol		szlifierz	1848		I/B/10, 190
Oppic Wacław <i>Appic</i>	1833	szlifierz	1863 1865		I/B/11, 113.182. 203
Pałakiewicz Jan <i>Pałonkie- wicz</i> (zm. 1894)	1828	hutnik	1852 1858 1871 1873 1874	Huta Golicynów	I/B/10, 493; I/B/12, 70; I/B/D/M/6, 44; I/D/9, 70; I/M/5, 140; I/M/6, 164
Pełka Józef		robotnik	1877		I/B/13, 339
Popiel Konstanty		hutnik	1858		I/B/10, 582
Prokupka Jozef	1809	buchalter	1849		I/B/10, 265
Rösler Augustyn <i>Reizer/Resler</i>	1804	szlifierz	1845 1848	Golicynów	I/B/10, 2; I/D/5, 14
Rider Filip	1826	szlifierz	1850		I/M/5, 24
Rosochacki Antoni	1838	hutnik	1876 1878		I/B/13, 201. 361
Rösner Bogumił <i>Rozner</i>		robotnik	1868		I/D/8, 1
Rösner Fryderyk Ferdynand <i>Rozen/Rözner</i>	1836	szlifierz	1856 1858		I/B/10, 756; I/M/5, 113

Ryder Edward	1837	hutnik	1864 1872 1874 1875	Golicynów	I/B/11, 180; I/B/12, 331; I/B/13, 166; I/M/5, 254; I/M/6, 173
Ryder Wilhelm s. Filipa	1849	hutnik	1876 1877		I/B/13, 218 I/M/6, 261
Ryng Aleksander	1839	szlifierz	1864 1865 1873 1875	Huta Golicynów	I/B/11, 166; I/B/12, 449; I/B/13, 116; I/M/5, 279
Ryng Alojzy s. Mikołaja	1822	szlifierz	1843 1848 1864	Golicynów	I/B/9, 142; I/B/10, 173; I/B/11, 166; I/M/4, 40
Ryng Jan <i>Rynk</i>	1813	rysownik	1843 1845	Golicynów	I/B/7, 187; I/B/9, 94
Ryng Mikołaj	1834	szlifierz	1864 1865 1868 1870	Golicynów Huta Golicynów	I/B/11, 172. 203; I/B/12a, 32; I/D/8, 65; I/M/5, 105; I/M/6, 76
Ryng Stanisław <i>Ring</i>	1844	hutnik	1871 1874 1875	Golicynów	I/B/12, 30; I/B/13, 116; I/M/4, 93
Rynk Mikołaj	1808	szularz szlifierz	1845 1849 1851	Golicynów	I/B/8, 62; I/B/9, 118; I/B/10, 400; I/M/4, 177
Rynk Stanisław		fabrykant	1845	Golicynów	I/B/9, 9
Sajdel Antoni		szlifierz	1849		I/B/10, 285- 286
Saydel Franciszek	1815	szlifierz	1845	Huta Golicynów	I/B/9, 106
Sawicki Szymon		szlifierz	1844 1846	Golicynów	I/B/9, 45. 137; I/B/10, 39
Skazalski Michał s. Pawła	1816	szularz	1846 1848 1850	Huta Golicynów	I/B/10, 213. 403; I/M/4, 91-92
Skieszynski Stanisław <i>Skieszepski/Skieszepski/ Skarzyński</i>	1810	buchalter	1846	Golicynów	I/M/4, 103
Skorupski Stanisław (zm. 05.07.1849)	1810	buchalter	1845 1849		I/B/9, 71 I/B/10, 60 I/D/5, 89
Stępniewski Abdon <i>Stępniewski Stępniewski/ Stępniewski</i>	1848	szlifierz	1871 1873 1874 1876	Golicynów	I/B/12, 446; I/D/9, 160; I/M/6, 93

Stępniewski Dominik	1814	fabrykant	1848 1849	Huta Golicynów	I/B/10, 172; I/M/4, 169
Stępniewski Stanisław	1826	fabrykant	1848 1849	Huta Golicynów	I/B/10, 323; I/M/4, 169
Strak Antoni <i>Strak/Stronk</i>	1837	robotnik	1877	Golicynów	I/D/9, 177
Szczypiorski Franciszek <i>Szczypierski</i>	1805	szlifierz	1842 1843 1846 1852 1863 1864 1865	Golicynów	I/B/7, 149. 187; I/B/10, 38. 490; I/B/11, 113. 156. 206
Szczypiorski Józef s. Wojciecha	1843	hutnik	1864		I/B/11, 182; I/M/5, 250
Szczypiorski Walenty <i>Szczypierski</i>	1841	szlifierz	1852 1855 1877	Golicynów	I/B/10, 489; I/D/5, 256; I/M/6, 227
Talmy Leopold		hutnik	1850 1851		I/B/10, 360. 413
Tichomirow Leon <i>Tichomirów</i>	1815	dyrektor huty	1864 1865 1866	Golicynów	I/B/11, 255. 273. 279; I/M/5, 250
Tkacz Andrzej	1850	praktykant	1871	Golicynów	I/M/6, 86
Tokarzewski Feliks <i>Tokarski</i>	1814	hutnik	1842 1843 1846	Golicynów	I/B/7, 137. 139. 146. 149; I/B/9, 137; I/D/4, 115 ^V I/M/4, 91
Trawiński Franciszek	1826	odlewnik	1864 1868		I/B/11, 173; I/D/8, 14
Wasilewski Mikołaj	1804	ślusarz	1851 1859		I/B/10, 434. 827
Wasilewski Michał		robotnik	1875		I/B/13, 106
Weltzel Henryk <i>Welcel/Weltcel/Wencel Węcel</i>	1825	szlifierz	1869 1870 1873 1875 1876		I/B/12, 158; I/B/12b, 2; I/B/13, 124. 226; I/D/9, 58
Wencel Józef s. Wilhelma	1830	odlewnik	1857 1859 1864 1868		I/B/10, 824; I/B/11, 170; I/D/8, 25; I/M/5, 129
Wenclewski Konstanty		hutnik	1862		I/M/5, 219
Wenda Konstanty		hutnik	1859		I/B/10, 816
Wenke Antoni		szlifierz	1845	Żulin	I/B/8, 59 ^V

Wiązowski Józef Grzegorza (zm. 1876)	1817	hutnik	1853 1876	Golicynów	I/B/10, 574; I/D/9, 163
Wiązowski Józef	1852	hutnik	1873 1875 1876		I/B/12, 452; I/B/13, 124; I/D/9, 160
Wiązowski Wincenty <i>Wiązanka</i>	1823	hutnik	1846 1848 1857 1863 1864		I/B/10, 198. 693; I/B/11, 181. 146; I/M/4, 98; I/M/6, 261
Widmański Antoni <i>Witmański</i>		fabrykant	1843 1849	Golicynów	I/B/9, 28; I/B/10, 845
Widmański Józef <i>Witmański</i>	1836	szlifierz	1862 1863 1864 1871 1872 1874 1877 1878	Huta Golicynów	I/B/11, 146. 181; I/B/12, 79. 329; I/B/13, 348; I/D/8, 140; I/M/5, 222; I/M/6, 235
Widmański Wacław <i>Witmański</i>	1812	fabrykant	1842 1843 1849 1868	Golicynów	I/B/7, 157; I/B/9, 9; I/B/10, 318; I/D/8, 1
Wilfort Antoni <i>Wilport</i>	1811	hutnik	1843 1847 1850		I/B/7, 167; I/B/10, 360; I/D/4, 135 ^V
Wilfort Franciszek <i>Wifort</i>	1843	hutnik	1873 1874		I/B/13, 43; I/D/9, 70. 87
Wilfort Wincenty <i>Wildfort/Wilport</i>	1817	fabrykant	1842 1843	Golicynów	I/B/7, 146. 149; I/M/4, 40
Winkler Franciszek		fabrykant	1845		I/B/9, 94
Wodka Józef		hutnik		Golicynów	I/B/9, 121
Wojcikowski Józef		fabrykant	1863		I/B/11, 97
Wojtyrowski Jan	1813	ślusarz	1863	Huta Goli- cynów	I/B/11, 98
Wojtysa Feliks		hutnik	1868		I/B/12, 5
Zaremba Józef	1826	szularz	1845 1850 1853		I/B/10, 379. 574; I/M/5, 1- 2
Zaremba Walenty	1849	szlifierz	1851 1876 1877 1878	Huta Goli- cynów	I/B/10, 454; I/B/13, 226. 349; I/D/9, 185

Zaremba Walenty s. Tomasza	1820	szularz	1847 1848	Huta Golicynów	I/B/10, 203; I/M/4, 118
Zaremba Walery	1852	hutnik	1874	Golicynów	I/M/6, 192
Zaydlicz Paweł (Gaweł) <i>Zayglicz/Zejdlicz/Zajdlicz</i>		szlifierz	1844 1848 1849 1851		I/B/10, 469; I/D/5, 28; I/M/4, 55. 179
Zdaniewicz Kazimierz		kowal	1861	Golicynów	I/M/5, 200
Zieliński Jan	1829	kowal	1864	Golicynów	I/B/11, 156

Summary

ks. Zbigniew Rostkowski, „The Galicyns’ Glass Works” in Węgrów powiat in 1840-1878

In this outline the author presented, on the basis of sources available, the issues connected with: localization and construction of glass works in Golicynów, organization of the works, its employees, scope and volume of production as well as export routes. It was one of the initiatives (moreover – overhaul of a mansion, building of alcohol distillery, hothouse, nursery, church, development of settlements, etc.) of Prince Sergiusz Grigorijewicz Glicyn who became the heir of Starowiejski’s properties by means of marriage with Mary Eve Princess of Jezierska. The work lets us come to a conviction, that activities of this Russian aristocrat, writer and music lover in Poland is worthy of notice.

Резюме

ks. Zbigniew Rostkowski, «Стекольный завод Голицинув» в Венгровском уезде в 1840-1878 гг.

В работе автор на основании доступных источников представляет вопросы, связанные с локализацией и постройкой стекольного завода в местности Голицинув, а также организацией завода, рабочими, размером выпускаемой продукции и экспортными путями. Это была одна из инициатив (кроме того: восстановление дворца, постройка водочного завода, оранжереи, рыбных прудов, костела, развитие заселения и т.д.) князя Сергея Григориевича Галицина, который стал наследником имения в результате брака с Марией Евой графиней Езерской. Автор статьи убеждает, что личность этого российского аристократа, писателя и меломана, а также его деятельность в Польше заслуживают внимания.

